

ČLANCI

Uzročna uvjetovanost pojave, djelovanja i uspjeha Zagrebačkih solista

Zlatko Stahuljak, Zagreb

Svrha ovog izlaganja nije nizati podatke o broju koncerata, turneja i snimljenih ploča Zagrebačkih solista, kao ni podatke i imena niza umjetnika koji su u ovom komornom sastavu nastupali. Ovo bi izlaganje trebalo poslužiti rasvjetljavanju onih elemenata koji su u nas u danom momentu, spojivši se, kroz višegodišnji rad i djelovanje dali vrhunski umjetnički rezultat, poznat u čitavom glazbenom i kulturnom svijetu pod nazivom »ZAGREBAČKI SOLISTI«.

Tradicija komornog muziciranja u Zagrebu veoma je duga. Iako su podaci skromni i nedovoljno istraženi, možemo naslućivati da se u Zagrebu još sve do početka devetnaestog stoljeća, manjem gradu od glazbeno poznatog Varaždina, već zarana muziciralo u raznim prigodama svjetovnih i crkvenih svečanosti.

Na temelju poznatih podataka mogli bismo pretpostaviti da tradicija profesionalnog komornog muziciranja u Zagrebu seže već dvije stotine godina unatrag.

Kao prilog iznesenim pretpostavkama najbolje će poslužiti dio teksta iz radnje »Komorna muzika u Zagrebu« dr. Antuna Gogle.¹⁾

»Na razvoj glazbenog života u Zagrebu bez sumnje je utjecalo i to, što je biskup Maksimilijan Vrhovac sporazumno sa svojim kaptolom, potražio g. 1788. u Beču glazbenike, koji će vršiti službu koralista u stolnoj crkvi. (...) Koncem augusta 1788. došla su njih šestorica u Zagreb. Pošto su to bili ljudi, kojima je bila glazba zvanje, razumije se, da su bili vješti raznim instrumentima, pa su i druge podučavali u glazbi. Bili su to ne samo prvi glazbeni učitelji, već su imali i svoj gudački kvartet te su nastupali kod raznih svečanosti i to ne samo na dvoru biskupa Vrhovca. (...) Nema sumnje, da su koralisti stolne crkve imali lijep broj privatnih učenika te malo po malo uzgojili čitavu generaciju muzičara. Samo time si možemo protumačiti, da su već g. 1816. glazbeno izobraženi diletanti mogli izvesti u Zagrebu Haydnov oratorij *Sedam riječi Kristovih na križu*«.

Početak 19. stoljeća počima se znatnije buditi glazbeni život u Zagrebu. Nije predmetom ove rasprave spomenuti niz elemenata i pojedinaca što su utjecali na porast glazbene umjetnosti u Zagrebu, zbog čega Zagreb oko polovice 19. stoljeća postaje

glazbenim središtem u Hrvatskoj. No spomenimo da je 1827. osnovano Glazbeno društvo (danas Hrvatski glazbeni zavod), koje već 1829. otvara Glazbenu školu, čiji će nastavnici i učenici biti i začetnici mnogih komornih sastava koji će se pojavljivati djelujući dugi niz godina na koncertnom podiju Hrvatskoga glazbenog zavoda.

Interes za slušanje komorne glazbe, uz sve izraženu praksu kućnog muziciranja, sve su razvijeniji u Zagrebu na prijelazu 19. stoljeća na 20. Pojavljuju se razni komorni ansambli, od trija do septeta, u čijim su sastavima sudjelovali glazbenici po zvanju, zajedno sa školovanim amaterima (spomenimo kao tipičan primjer: Prvi hrvatski diletantski kvartet, 1884)²⁾. Općem interesu za učenje i sviranje gudačkih instrumenata pogoduje i obvezno učenje gudačkih instrumenata na učiteljskim školama (preparandijama). To i u manjim mjestima povlači osnivanje komornih udruženja gudača ili gudačkih orkestara, što se može (djelomice) pripisati i građanskom društvu kao i njegovim potrebama.

Vrstu poluprofesionalnih komornih udruženja nastalih zbog istinske ljubavi prema glazbi, ali i radi prigodnih nastupa u službi tadašnjeg društvenog sloja, već će tijekom prvih desetljeća 20. stoljeća djelovanjem nekoliko znamenitih pedagoga (u prvom redu violinista Vaclava Humla, nakon njegova dolaska u Zagreb 1903, i pijanista Svetislava Stančića), trajno zamijeniti visoko profesionalno osposobljeni glazbenici. Oni su brojna umjetnička baza raznih komornih sastava, koji se u doba osnutka Zagrebačkog kvarteta 1919 (V. Huml, M. Graf, L. Miranov, U. Fabbri), sve češće pojavljuju i kao profesionalna potreba rastućeg glazbenog života.

Veliki priliv talenata na najviše zagrebačko glazbeno učilište, Muzičku akademiju, zbog ugleda ove ustanove kroz djelovanje nekoliko uglednih pedagoga, (uz gore spomenute i B. Bersa, F. Dugan st., F. Lhotka i dr.), stvorit će kod gudača mogućnost osnivanja Zagrebačkog komornog orkestra 1937. g. Tom orkestru je nukleus bio gudački kvartet »SKLAD« (I. Pinkava, F. Matheis, M. Szenzi, R. Matz). Gotovo svi članovi Zagrebačkog komornog orkestra bili su učenici prof. Vaclava Humla.

1) Zagreb 1930. (separat) str. 6.

2) Dr. Antun Gogle: Komorna muzika u Zagrebu, Zagreb 1930 (separat) str. 10.

Komorno glazbeno djelovanje doživljava naročiti procvat poslije oslobođenja kada smo svjedoci izuzetnog odziva učenika i studenata iz svih krajeva Jugoslavije u Zagreb, što je uvjetovalo pojavu niza komornih udruženja. Kao vrhunac osnovan je 1954. Ansambl zagrebačkih solista (kasniji naziv Zagrebački solisti), sastavljen od bivših članova Zagrebačkog komornog orkestra kao zrelih umjetnika te od niza mladih gudača koji su diplomirali poslije rata.

Zagrebački solisti

Svrha dosadašnjeg izlaganja nije iznošenje pretpostavke da su samo tradicija komornog muziciranja u Zagrebu i priliv zainteresiranih talenata na studij glazbe u ugledan centar kod uglednih pedagoga uvjetovali osnivanje, a pogotovo djelovanje i uspjeh Zagrebačkih solista. Bitno je i to, da je način školovanja, a kao prva njegova premissa — sistematičnost i beskompromisnost u odgoju zajedničkih gledišta na tehničke probleme izvedbe, većinu polaznika te škole usmjerio k njegovanju komorno-glazbene interpretativne problematike. Tim putem većim je dijelom krenuo poslijeratni razvoj učenja škole Vaclava Humla u Zagrebu i njegovih sljedbenika u Zagrebu, Beogradu i drugim gradovima Jugoslavije, kao još jedan od bitnih elemenata u stvaranju uvjeta za postanak i razvoj vrhunskih sastava komorne glazbe, što se naročito pokazalo u nas na primjeru Zagrebačkih solista.

Bit će potrebno navesti i nekoliko odgojnih elemenata i zajedničkih gledišta koji odlikuju gudačku školu u Zagrebu, a koji su pridonijeli vrhunskim dometima u domeni komornog muziciranja. Bili bi to općenito: Analitički pristup rješavanju svih tehničkih problema. Izrađivanje najprikladnijih prstometata i poteza gudačom. Točnost i autentičnost izvedbe baroknih, klasičnih i romantičkih izražajnih sredstava. Plastičnost izvođenja karakterističnih poteza gudačom svih glazbenih epoha. Egzaktnost tehnike lijeve ruke — intonacija. Kontrolirana kvaliteta tona s posebnom pažnjom na moment promjene gudača i vođenje gudača kada ono nije na žici. Savršenost sinhronizacije rada obje ruke, kao podloga ritmičke preciznosti.

Pedagozi muzičkih škola i muzičkih akademija vodeni ličnošću Vaclava Humla, kasnije, kao i tijekom njegova 50. godišnjeg predanog rada, preobrazili su uz netom iznesena pedagoška načela,

diletantska i amaterska izvedbena shvaćanja, živa još početkom 20. stoljeća, u visoko profesionalna.

Zahvaljujući pak zainteresiranim talentima željima znanja, napretka i uspjeha, odgojen je niz umjetnika — komornih i orkestralnih glazbenika, solista i pedagoga, neophodnih našoj glazbenoj kulturi.

Stjepan Aranjoš, Antonio Janigro i Ivo Vuljević, sastavili su koncem 1953. Ansambl zagrebačkih solista, koji se prvi puta javno predstavio 5. sije-

čnja 1954. u Bjelovaru, a potom 11. siječnja u Zagrebu.

Zagrebački solisti započeli su raditi kao sastav od 11 gudača i dirigenta, što je ubrzo prošireno na 13 gudača i dirigenta, a najzad je k tome dodan četrnaesti član na cembalu, u vrijeme kada je ansambl već nastupao bez dirigenta.

Zagrebački solisti kod sviranja sjede u polukrugu, što i vizualno izravnavava individualnu odgovornost kolektivnog sviranja svakog pojedinca. Od tog vremena, po ugledu na Zagrebačke soliste, sjedenje u polukrug u komornih sastava gudača postat će, više ili manje, stalno prisutnom manjrom kod istih ili sličnih komornih sastava u nas ili u svijetu.

Radanje ansambla, koji će jugoslavensku glazbenu kulturu i njezina dostignuća dostojno reprezentirati, dočekano je s izuzetnom pažnjom i društvenom podrškom. Posebna zasluga za takvu podršku pripada tadašnjem Radio Zagrebu, pod čijim je okriljem ansambl bio sve do početka 1979. g.

Direktor tadašnjeg glazbenog programa Radio Zagreba, aktivni društveni radnik i agilni animator i organizator mnogih akcija naše glazbene kulture pok. Ivo Vuljević, odmah je prihvatio i podržao ideju osnutka Zagrebačkih solista. Organizaciono je pomogao kao jedan od inicijatora, izuzetno mnogo pridonijevši, riječima i djelom, da bi Zagrebački solisti bili prihvaćeni od Radio-Zagreba i u njegovom okviru dobili sve potrebno za nesmetan rad i djelovanje.

Violinist Stjepan Aranjoš, savjesni animator i izvršilac, bio je glazbeni urednik i urednik za ansamble Radio Zagreba u doba osnivanja Zagrebačkih solista. Niz je godina kasnije pripremao sve pokuse, koncerte i turneje, kao jedini organizator

Zagrebačkih solista do 1970. Sâm je u ansamblu svirao, brinuo se o repertoaru i o notnim materijalima, te provodio dogovorene kadrovske poteze.

Antonio Janigro, znameniti virtuoz na violončelu svjetskog glasa, tadašnji redoviti profesor violončela Muzičke akademije u Zagrebu, preuzeo je umjetničko vodstvo Zagrebačkih solista kao dirigent, posvetivši posebnu brigu umjetničkoj i instruktivnoj dinamici širokog repertoara.

Tako je u najpogodnijem trenutku u domaćim i svjetskim razmjerima, temeljem tradicije komornog muziciranja, zâsada učenja Vaclava Humla u Zagrebu, društvene uvjetovanosti, organizacione i organizaciono-kadrovske uvjetovanosti, došlo do utemeljenja Zagrebačkih solista. Oni će zadržati kontinuitet svojeg djelovanja iz istih, netom pretpostavljenih međusobno uzročno uvjetovanih elemenata tijekom svojeg dugogodišnjeg neprekidnog djelovanja.

Ostaje nam da ustvrdimo put do izuzetnog uspjeha Zagrebačkih solista, pri čemu je u prvom planu njegova umjetnička uvjetovanost.

Umjetnički potencijal zagrebačkih gudača omogućio je utemeljiteljima Zagrebačkih solista da pomno izaberu one najbolje, a za one odabrane bila je uvijek čast sudjelovati u radu ovog ansambla.

S velikom ljubavlju, željom za uspjehom, kao i mogućnostima solističkog nastupa unutar ansambla, uz savjesnost, stručnost, visoku izvedbenu osposobljenost i muzikalnost, članovi ovog ansambla znače veliko umjetničko bogatstvo kao prvi i neophodni uvjet postignutog umjetničkog uspjeha. Kao nerazdvojni dio tog uspjeha, umjetnički je rukovodilac ansambla Antonio Janigro, umjetnički beskompromisan, jednako kao što je to bio kao virtuoz na violončelu prema sebi samom, poznat kao oličenje protagonista akademskog sviranja, bez dozvoljavanja prisutnosti suvišnih vehemencija, koje često rese velike reproduktivne svjetske glazbene talente.

Svaki nastup, pa i onaj naoko beznačajan, pripremao je Janigro s ansamblom uz najveću savjesnost, jednaku kao za nastup pred Ujedinjenim narodima, svjetsku izložbu u Bruxellesu, 200-god. Mozartovog rođenja u Salzburgu, snimanja za tvrtku gramofonskih ploča Vanguard u Beču, za turneje po metropolama glazbene umjetnosti u svim zemljama svijeta, ili za znamenite festivale.

Potpomognut od osnutka, direktnim nasljednikom Humlova učenja na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, koncertnim majstorom Ivanom Pinkavom, a kasnije Dragutinom Hrđokom, Janigro je u zajedničkom radu sa članovima Zagrebačkih solista uspio spojiti i ispoljiti do savršenstva zasade škole izabranih zagrebačkih gudača, usmjerivši ih da postignu vrhunce upravo u onoj domeni u kojoj leži njihova najveća snaga i bogatstvo.

Ako bismo izabrali, u ovom momentu rasprave, samo mali dio iz velikog programa jednog tipa izvođenih skladbi, a kao primjer uzeli »Sei sonate a quattro« Giachina Rossinija, ustanovili bismo, da je ansambl vrlo brzo nastupima prikazao, a snimkama za tvrtku gramofonskih ploča Vanguard ovje-

kovječio raritet izvedbe u koju se u to doba nitko na taj način nije upuštao od sličnih komornih sastava. Solo mjesta, u tipičnom virtuoznom stilu pisanja sola za pojedini instrument, s vrlo rijetkom pratnjom drugih dionica, studirana su i izvođena kod Zagrebačkih solista zajedničkim (tutti) sviranjem svih članova te dionice, što bi zapanjilo i vizualno i tonski upućene gledaoce. Tako se otkrilo nova uvjerenja gdje sežu granice virtuozičnosti zajedničkog sviranja pojačanih, utrostručenih ili učteverostručenih dionica u unisonom sviranju.

Uzmimo primjer Virtuosa di Roma kao usporedbu. Taj izvanredan komorni sastav, adekvatan sastavu Zagrebačkih solista, a sastavljen od najboljih talijanskih gudača, izvodio je »Sei sonate a quattro« s po jednim izvođačem na solo mjestima, dok su ostali na istoj dionici odlagali za to vrijeme instrument.

Izvedba »Sei sonate a quattro« na način Zagrebačkih solista, zahtijeva ogromnu koncentraciju i uvježbanost, a na temelju ranije spomenutih beskompromisno i sistematično odgajanih zajedničkih gledišta izvedbene tehnike. Ovakva manira izvedbe dala je Zagrebačkim solistima mogućnost velikog izbora kompozicija za njihov repertoar, posebice iz literature pisane za sastav gudačkog kvarteta, kao što možemo uzeti primjer i u koncertnim kvartetima I. M. Jarnovića.

Ranije spomenuto poštivanje točnosti i autentičnosti stila, posebice u njegovanju karakterističnih načina u potezima gudačom, (kod čega ne smijemo zaboraviti da se u Zagrebu već od ranije u glazbenoj reprodukciji značajki stilski izvodi, kao npr. bečki klasici), u izvedbama djela W. A. Mozarta, a naročito njegovih divertimenta. Zagrebački solisti s A. Janigrom dostigli su vrhunce u načinu glazbene, stilske i tehničke izvedbe Mozartovih skladbi. To je poznato u cijelom svijetu kritikom iz jednog od najautentičnijih mjesta, Beča, domovine Mozarta, 1955. godine riječima:

»Ako želite čuti pravog Mozarta, dođite u Zagreb«.

Bili bi to karakteristični primjeri, kojima bismo u ovoj raspravi nastojali prikazati umjetničku uvjetovanost uspjeha Zagrebačkih solista.

Nakon nepunih petnaest godina zajedničkog rada i nastupanja, odlaskom Antonia Janigra, tada već dirigenta s karijerom, čiji je veliki autoritet i renome vrhunskog umjetnika violončela bio još jedan od temeljnih razloga brzog prodora Zagrebačkih solista na najuglednije glazbene pozornice u svijetu, u drugom periodu djelovanja Zagrebački solisti nastavljaju nastupati bez dirigenta, proživši period izvjesnog nepovjerenja. Obogaćeni iskustvom velikog repertoara, iako pomlađeni, a redovito i dalje pomlađivani, svi novi članovi, odgajani u duhu zasada škole gudača u Zagrebu uvijek su se mogli uspješno uklopiti u rad Zagrebačkih solista kraj iskusnih članova prvih i ranijih sastava, koji su vršili stalnu usmenu predaju iskustava. Na taj način se održao umjetnički kontinuitet i visok izvedbeni nivo svakog obnovljenog sastava u daljnjem periodu rada i djelovanja.

U ovom periodu na čelo Zagrebačkih solista, kao

koncertni majstor, dolazi Tonko Ninić. Još od studentskih dana dugogodišnji član prvih violina Zagrebačkih solista, ističe se solističkim nastupima, kao i zajedničkim nastupima s Henrykom Szeryngom na koncertima i turnejama Zagrebačkim solista.

U vrijeme poslije odlaska Janigra, smjene članova i potvrđivanja vrijednosti Zagrebačkih solista bez dirigenta, u uvjetima međunarodne glazbene razmjere isprepletene gustom mrežom interesa menadžerskih grupacija, Zagrebački su solisti imali veliku podršku naše društvene zajednice. To će biti važan i odlučan element uvjetovanosti njihovog daljnjeg rada i uspjeha uz njihovu homogenost i ustrajnost, što je u konačnom slijedu uvjetovalo osnivanjem radne zajednice slobodnih umjetnika Zagrebačkih solista, uz kasnije otvaranje stalne vlastite koncertne predbrojke u Hrvatskom glazbenom zavodu i izgradnju vlastitog prostora za vježbanje u Gornjem gradu u Zagrebu.

Mnoge poticaje dobili su Zagrebački solisti svojim nastupima na Muzičkom bijenalu u Zagrebu, izvedbama djela iz naše glazbene baštine, kao i djelima pisanim upravo za njih. To je počelo već u prvom periodu djelovanja ansambla, kada su prvi puta izvedene Koncertantne improvizacije za gudače, tada mladog hrvatskog kompozitora Milka Kelemena, posvećene Antoniju Janigru i Ansamblu zagrebačkih solista.

Čitav niz kompozicija pisali su po narudžbi, ili su iza toga naši autori posvetili Zagrebačkim solistima, u prvom periodu (s Janigrom), kao i u drugom (bez dirigenta). U posebne zasluge svih sadašnjih i ranijih umjetnika članova, suradnika i ostalih činoca, zaslužnih za osnivanje i umjetnički put Zagrebačkih solista, ide i plasman mnogih djela naših skladatelja na međunarodnu glazbenu scenu, putem djelatnosti Zagrebačkih solista.

Pretpostaviti je, da je umjetničko djelovanje Zagrebačkih solista potaklo osnivanje niza komornih sastava u svijetu po uzoru na njih. Prije njihovog naglog uspona među vrhunske komorne sastave u svijetu malo je takvih bilo.

U glavnim jugoslavenskim gradovima primjerom Zagrebačkih solista, osnovani su komorni sastavi u Ljubljani — Slovenski solisti, i u Beogradu — Beogradski kamerni orkestar.

U glazbenim centrima u Hrvatskoj osnovani su komorni sastavi po uzoru na Zagrebačke soliste u Dubrovniku — Dubrovački solisti (Collegium musicum), u Osijeku — »Franjo Krežma«, a u Splitu — »Ivan Lukačić«. U Zagrebu je Zagrebački omladinski komorni orkestar (ZOKOR) osnovan 1957, ubrzo osnovao svoj Mali sastav, adekvatan sastavu Zagrebačkih solista, a nekoliko godina iza toga su članovi Malog sastava ZOKOR-a osnovali Komorni studio Zagrebačke filharmonije u istom brojčanom sastavu, koji je djelovao u tri generacije. U isto vrijeme dok je Komorni studio Zagrebačke filharmonije počeo djelovati u prvoj generaciji, ZOKOR se obnovio u drugoj generaciji. Utjecaj Zagrebačkih solista odrazio se i na Muzičke akademije u Zagrebu i Beogradu, kao i na neke od zagrebačkih mu-

zičkih škola, koje su počele njegovati slične sastave i program. Najnoviji ansambli po ugledu na Zagrebačke soliste su zagrebački »Gaudeamus« i beogradski Komorni orkestar »Dušan Skovran«.

Svi ovi sastavi su, ne samo dragocjeni pokazatelji velikog plašta utjecaja koji djelatnost Zagrebačkih solista u nas uzdiže do pojma izrazite kulturne vrijednosti, već su oni i mjesta praktičnog njegovanja zasada škole gudača, u kojima se čuvaju dragocjena iskustva rada komornih sastava ove vrste, kao i određenog repertoara.

Mladi sastavi često predstavljaju neophodnu katrovsku riznicu pomlađivanja Zagrebačkih solista.

U ovoj raspravi bilo bi još potrebno upozoriti na postojanje organizacijsko-umjetničkog kontinuiteta kao posebne vrijednosti u tradiciji djelovanja komornih sastava ove vrste u Zagrebu, gdje se kao organizatori, te kao umjetnički rukovodioci i dirigenti od Zagrebačkog komornog orkestra iz 1937. do danas, pojavljuju uz iznimke, obično sami instrumentalisti gudači nesebično prenoseći organizacijsko-umjetnička iskustva na mlade generacije, iz pokoljenja u pokoljenje.

Temeljem iznesenog mogli bismo na kraju pretpostaviti, da su pojava, djelovanje i uspjeh Zagrebačkih solista uzročno povezani. Za nas je posebna sreća, da smo kao mala sredina, u maloj, ali ponosnoj zemlji, mogli svijetu darovati kulturnu vrijednostu kao što su Zagrebački solisti. Stoga nije čudo da uz Zagrebačke soliste ide uvriježen epiteton ornans — najbolji ambasadori zagrebačke, hrvatske i jugoslavenske kulture u svijetu.

Agencija za Marketing i tržišne komunikacije
Zagreb, Dvorničićeva 1
tel. 273-777
vl BRANKO VUKOVIĆ

Po najpovoljnijim uvjetima za dinarska sredstva plaćanja nudi:

- MEHANIČKE ORGULJE MARKE »RIEGER KLOSS« IZ ČSSR
- MEHANIČKE ORGULJE MARKE »SCHUKE« I »SAUER« IZ DDR
- PIANINA I KLAVIR MARKE »PETROF« I »AUGUST FÖRSTER«
- ELEKTRIČNE ORGULJE, RAZGLASE I MIKROFONE MARKE »SOLTON« IZ BRD

Izvolite nam se obratiti za informacije bez obaveze na kupnju.

U očekivanju Vašeg odgovora
s poštovanjem
Branko Vuković